

Sovā sātā. Kažoki.

#LatgalesKulturasProgramma #VKKF

«Kažoki» (Kažuki) ir ciems Balvu novada Bērzpils pagastā. Tas atrodas pagasta austrumu daļā 12 km no pagasta centra Bērzpils, 39 km no novada centra Balviem un 242 km no Rīgas. Apdzīvotā vieta atrodas pie autoceļa V489 (Tilža–Bērzpils), Ūbejas upes krastā.

Sovā sātā – būt tur, kur ir tavs iesākuma punkts dzīves ceļu daudzpunktē, dzimtā māja un dzimtā puse. Tie ir stāsti par savu dzimto ciemu «Kažoki» (Kažuki – tā mēs to saucaim, jo ikdienā visi «Kažokos» runā tikai latgaliešu valodā) un cilvēkiem, kas līdzās ir vai vairs tikai atmiņās, tiem, kuri vecāku, vecvecāku, kaimiņu stāstījumos un fotogrāfijās. Šī ekspedīcija un stāsti ir par sevi, par savu sākumu, saknēm, to neatkārtojamo spēku un dziļumu, kas veido tagadni un, esmu pārliecināta, arī turpināšanos.

Ieskatoties kartē, «Kažoki» ir tikai nieka punktiņš Latvijas kartē un neredzams punktiņš pasaules kartē, bet mums – *kažukišim* – mūsu pasaule. Liela, īsta, piepildīta kā mūžība.

Tik daudzreiz esmu teikusi gan sarunās ar cilvēkiem, gan novadmācības stundās, gan saviem skolēniem – tu vienmēr būsi tas, no kurienes tu nāc. Tavs kodols nekad nebūs cits, pat ja tu apaugsi ar zināšanu, pieredzes un visdažādākajiem citiem slāņiem.

«Kažoki» ir mazs ciems Balvu novada Bērzpils pagasta Golvaros, ko ļoti bieži paši *kažukiši* kā jokojot sauc par *syltū dzerauni*, jo «Kažokos» jau nu nekad nevar būt auksti, kaut gan ziemas šeit ir visaukstākās un vasaras viskarstākās... Nezinu, vai to nosaka Ūbejas tuvums un gaisa mitrums... Mūsu ciems atrodas pie pašas Tilžas pagasta robežas, ko atdala upe – Ūbeja. Kad bija laiks doties uz skolu, daudzi teica, lai mācāmies Tilžas vidusskolā, jo tā būtu tuvāk, tikai 8 km, bet mūsu Bērzpils vidusskola – 12 km no mājām, taču vecāku pārliecība bija, ka jāmacās sava pagasta skolā.

Vēsturisko datu informācija vēstī, ka «1897. gadā ciemā bija 10 sētas ar 64 cilvēkiem». Pēc 2017. gada datiem «Kažokos» dzīvo trīs pamatiedzīvotāji, kas atbilst patiesībai. Tie ir mūsu vecāki Ināra un Antons Atpīļi un Pēteris Kupčs. Vasaras «Kažokos» pavada arī Arita ar meitu Eliju. Apdzīvotas ir divas mājas (Atpīļu un Kupču māja), trešā māja – mūsu vecvecāku jeb Dyuru (Dūre) māja jau vairāk nekā 20 gadus ir neapdzīvota, bet, *babas* stādīto koku un krūmu ieskauda, vēl gana stalti turas savā kalnā un glabā atmiņas. Tāpat pa ābelei vai kokam, akas vietai vai mājas pamatu akmeņiem, dzīvām vēl mūsu atmiņām iezīmē *Indriku Pītera, Ēveļu Juoņa, Indriku Juoņa, Kupču Stepona un Krivišu (Zelču) Albinis* mājas. Mamma Ināras Atpīles (dz. Dūres) bērnības atmiņās ir vēl vairākas māju vietas un ģimenes, kas dzīvo-

jušas «Kažokos». Tas ir ļāvis mums saskaņot veselas 12 mājas, kas kopumā bijušas «Kažokos» kādā no 20. gs. laikposmiem. Publikācijās mēģināsim aplūkot katru no šīm mājvietām. Mamma kā visistākā «Kažoku» iedzīvotāja ir mūsu galvenais palīgs sava dzimtā ciema izpētē, jo viņa 1952. gadā ir dzimusi «Kažokos» (Dūru mājā) un mūsu mājās (Atpīļu mājā) dzīvo kopš 1979. gada, kad kopā ar mūsu tēti Antonu nopirka kaimiņu māju, lai jaunā ģimene ar mazo Inetiņu dzīvotu paši savā mājā. Arita jau ir dzimusi mūsu – Atpīļu mājā. Ciema izpēti ekspedīcijā talkā tiek aicināti «Kažoku» māju esošie un bijušie iedzīvotāji, tāpat *babas* Marijas stāstītais un foto albumos saglabātais noderejis un «iesējis sēklu» gan intereses radīšanā, gan ieaudzinājis lepnumu, pašvērtības apziņu un lokālpatriotismu. Nenoliedzami, ir bijis laiks, kad skolā ir bijis nedaudz neērti teikt, ka mana dzīvesvieta saucas «Kažoki», jo citiem tas varētu šķist smieklīgi, taču ar laiku un argumentācijas prasmi šādas neveiklības izzuda.

Par ciema nosaukuma izcelsmi nav skaidrojuma vai nostāstu, taču visi esošie un bijušie *kažukiši* nosmaida un apgalvo, ka silti un labi te ir bijis vienmēr, «ka kažukā». Dzīve «Kažokos» mūspuses izteicienos varētu tikt atspoguļota šādi – «itāids gaisa gobols nu centra», «bļau, cik gribi izazudēdams, nivīns taipat nadzierd», «lai blusys paūderej kažukā (vai biksēs)», «sēdi sātā, dasīts kai pi tacs», «ātri tiksi izvonckuots nu poncku» utt.

«Kažoki» robežojas ar tādiem ciemiem kā «Apšenieki», «Pugači» un «Plentauka», bet Ūbeja (saukta arī Keiba) – līcas labā krasta pieteka – iezīmē robežu ar Tilžas pagastu un tā ciemiem «Petrovka» un «Eglīši» (kā mēs sākām – «Plēsumu», bijušā kolhoza nosaukumā). Blakus esošajos ciemos dzīvojušie kaimiņi vienmēr piedalījušies kažokiešu dzīvē gan svētkos, gan ikdienā, bijuši draudzīgi un atsaucīgi.

«Kažoki» nav iedomājami bez Ūbejas. Tā kā gan mūsu (Atpīļu), gan *babas (Dyuru)* māja atrodas Ūbejas krastā, tad mums ir savas, bet mammai un citiem *kažukišim* ir savas bērnības atmiņas, kas saistās ar mūsu upīti. Ūbejā visos laikos ir zvejotas zivis. Es biju tā «laimīgā» zivju spainīša nesēja un nātru dzēlienu «baudītāja», kad mamma ar māsu Ainu vai Rīgas tanti Marciannu brida ar tīklu Ūbejā un zvejoja zivis. Zivis labi ķērās, mans 5 l spainītis bija pilns ar līdakām, vēdzēlēm. Pēc Ūbejas otrās bagarēšanas pagājušā gs. 80. gados zivju vairs nav... Ūbejā esam plunčājušās un spēlējušās, mācījušās peldēt, ejot ar rokām pa upes dibenu un kustinot kājas, tur esam no akmeņiem būvējušas aizsprostus, tur esam pamēģinājušas vannā vizināt māsiņu Kristīni, kura ievēlās ūdenī, jo mūsu laiva nez kāpēc neslīdēja pa straumi, bet uzreiz apgāzās. Lai mamma neuzzinātu, situācija ātri tika labota – māsiņa ko ne ātrāk tika pie cita apģērba. No tās reizes vanna par laivu nekad netika izmantota... No Ūbejas esam nesušas ūdeni dārza laistīšanai, govju dzirdīšanai, ziemā slidojušas pa ledu, dzinušas uz mājām tālu aizpeldējušās mūsmāju zosis, uz lielā akmens pie mājas esam sēdējušas un runājušas.

Mamma Ināra atceras: «Bērnībā Ūbeja tecēja citādāk. Meliorācijas laikā upi iztaisnoja, kā tā tek šobrīd. Pāri pļavai (sauktam – *leičam*), tuvāk mūsu (Dyuru) mājai bija vecupe un *baudels*. Tur vienmēr stāvēja ūdens. *Baudels* tā bija dziļākā vieta upē, apmēram 2 m dziļumā, pāri galvai. Tur maz-

gāja un peldināja zirgus, jo tuvākais kaimiņš *Indriku Beņuks* (Benedikts Indriks) bija zirgkopis. Es gāju līdz mammai, kad viņa tur mazgāja un velēja drēbes. Tālāk aiz vecupes bija izrakti divi līnu mārkli, kur lika un mērcēja kolhoza līnus. Vecupe aizvījās *pa leici* līdz pat Zelču vītoliem. Tuvāk Zelču mājām mēs zvejojām zivis. Vecupē ar rokām ķērām vēdzeles un *peikstuļus*. *Mana baba Dyuru Anneite* (Dūre Anna) *peikstulim* uzbēra sāli, lai tie notrinās, lai noiet gļotas, tad cepa un mums – bērniem – deva ēst. Cik garšīgi bija *peikstuli*! Kopā ar Eriku (Apšenieks Ēriks, arī bijušais «Kažoku» iedzīvotājs) jau jaunajā Ūbejas gultnē ar rokām ķērām vēdzeles. Zem akmens redzi, ka kustas, pacel akmeni un capsss – vēdzele rokā! Pa vecupes vietu mēs peldējāmies, vizinājāmies ar vannu tāpat kā jūs.

Ne velti bija teiciens – «*Dyure dzeivoj Ūbejys molā, Jis ar zivim nateik golā*».

Tāpat «Kažoki» nav iedomājami bez *Sieņubierzs* (Sēņubirzs). Labu gabaliņu aiz *babas (Dyuru)* mājas ir *Sieņubierzs*, kur katru pavasari gājām ieraudzīt pirmās vizbulītes, vēlāk aiz meža lasīt cāļagalvas (Eiropas saulpuresnes), bet vasarās un rudenos sēņot, lasīt lazdu riekstus. *Sieņubierzs* malā uz Apšenieku pusi auga lielas egles, zem kurām tumši zaļganbrūnas sēnes – eglēnes. Tālāk taciņa pāri kalniņam veda bērzos, kur auga bērzlapes un *luočiši* (apšu bekas). Kolhoza laikos, kad «Kažoku» pļāvās ganīja govju baru, *Sieņubierzī* tika izveidots nakts aploks. *Sieņubierzs* tika pārvērsta. Arī pēc koku izgriešanas mežiņš ir neatpazīstams. Pavasarī, par laimi, lielo akmeni pie zilo vizbulīšu vietas gan atradām! Mamma stāsta, ka «*Sieņubierzī* vienmēr ir augušas sēnes. Laikam tāpēc tās nosaukums dots mūsu mežam. Manā bērnībā (1960. g.) *Sieņubierzs* bija lielāka, tā stiepās līdz pat mūsu (Dyuru) mājai. Kad biju maza, tad daļu meža nogriezta, celmus sastūma kaudzēs, un tur auga meža avenas. Tur mēs – bērni – lasījām avenas un karojām savā starpā par ogām. Avenes bija tik lielas! Kopā ar mums avenēs gāja kaimiņu *Eriks* (Ēriks Apšenieks). Kaudzē, kur lielākās ogas, viņš teica, ka ieraudzījis čūsku... Protams, ka mēs nobijāmies un bēgām uz citu kaudzi. Lielākās ogas palika viltniekam *Erikam*, kurš mūs apmānīja. Uz tūruma starp mūsu (Dyuru) māju un *Sieņubierzī* nez kādēļ bija atstāta liela, liela egle... Eglē mans onkulis *Dyuru Ontons* (Antons Dūre) bija iekāris bišu stropu».

Līst silts lietis, tā saucamais sēņu lietis. Būtu jāpaņem tas pats *skalineits*, kas kādreiz, un jāaiziet uz *Sieņubierzī* pasēņot... Vismaz apciemot un sazīmēt senās takas. Neticami, bet *Sieņubierzs* mums dāvina baravikas, bekas un bērzlapes gluži kā bērnība.

Turpinājums nākamajā publikācijā...

Teksts Ineta Atpile-Jugane
Foto Arita Atpile-Dona

Valsts kultūrkapitāla fonda mērķprogrammas "Latviešu vēsturisko zemju attīstības programma" un biedrības "Latgales reģiona attīstības aģentūra" finansiālais atbalsts.